

Literatuurstudie Uitgebreid onderwijs

Uitgevoerd door dr Annelies Kassenberg, lectoraat Integraal Jeugdbeleid Hanzehogeschool Groningen in opdracht van de Onderwijsraad Groningen, april 2010

Inleiding

In opdracht van de Onderwijsraad heeft het lectoraat “Integraal jeugdbeleid: de vensterschool als portaal” een zoekopdracht uitgevoerd naar literatuur rond de effecten van uitgebreid onderwijs op de talentontwikkeling van de jeugd tussen 8 en 18 jaar. In deze rapportage doen wij verslag van de wijze waarop wij het zoeken naar literatuur hebben aangepakt (paragraaf 1) de inhoudelijke verslagen van de relevante gevonden bronnen (paragraaf 2) en presenteren wij een korte samenvatting van de bevindingen en een conclusie (paragraaf 3). Als bijlage bij dit rapport zijn opgenomen: 1) schematisch overzicht van de relevante bronnen (excel-bestand) 2) database bestanden waarin de op samenvatting geselecteerde relevante bronnen zijn opgenomen (reference manager-bestanden).

1. Aanpak

Er is gezocht naar literatuur over de effecten van de uitbreiding van de officiële / formele leertijd en extra curriculaire activiteiten op de talentontwikkeling (cognitief, sociaal-emotioneel, burgerschap) van de jeugd tussen 8 en 18 jaar (po, vo en mbo) in het algemeen en van de jeugd in achterstandssituaties in het bijzonder. Er is daarbij nadrukkelijk gelet op activiteiten die

- naast/na de formele lestijd worden gegeven;
- door niet onderwijs-professionals en/of in samenwerking met het onderwijs;
- en die redelijk substantieel van aard zijn (dus niet eenmalige activiteiten).

De zoekopdracht bestond in de praktijk uit drie stappen:

1. Algemene literatuurselectie via catalogi door medewerker van de Hanze mediatheek (zoekcriteria hieronder). Opbrengst: ca. 130 bronnen.
2. Selectie door onderzoeker op basis van de door de zoekmachines gegenereerde samenvattingen. Opbrengst ca. 45 bronnen.
3. Selectie door onderzoeker op basis van de volledige bronnen. Opbrengst 20 relevante bronnen over effecten van uitgebreid onderwijs en 3 relevante reviews.

Zoekcriteria

In de eerste stap is een analyse gedaan van recente (vanaf 2004) Engelstalige onderzoeksliteratuur en (zonder tijdsgrens) Nederlandstalige (onderzoeks)literatuur. Er is gezocht in de catalogi: Picarta, ERIC, EdITLib/AACE Digital Library, Research starters Education, PsyInfo en Behavioral Science collection van EBSCO.

De zoektermen die gebruikt zijn luiden: "Extended School Day", "After School Education", "After School Programs", "Compensatory Education", "Extracurricular Activities", "Flexible

Scheduling", "Verlengde schooldag", "Verlengde schooltijd", "Naschoolse activiteiten", "Buitenschoolse activiteiten" en gecombineerd met: "Program effectiveness", "Program evaluation", "Effectiviteit"

Van de zoekresultaten zijn treffers onder de noemer "Kindergarten" uitgesloten.

Verlag en verdere inperking van de zoekresultaten

De eerste selectie literatuur levert een divers beeld op van hetgeen beschikbaar is rond het thema uitgebreid onderwijs. Opvallend is dat vrijwel alle studies afkomstig zijn uit de VS.

Er zijn verschillende kleinere effectstudies (soms pilots) en grote meta-studies. Sommige van die kleine studies zijn gebaseerd op een hele kleine onderzoekspopulatie of een heel klein onderwerp (effect van pianolessen). Wanneer het om tijdelijke buitenschoolse activiteiten ging (vaak pilots) of wanneer er sprake was van een hele kleine onderzoekspopulatie ($N < 100$), is de studie uit de selectie weggelaten.

Daarnaast gaat een deel van de gevonden literatuur inhoudelijk specifiek in op de politiek en het beleid rond uitgebreid onderwijs en de kosten (efficiency) daarvan. Ook deze bronnen zijn weggelaten uit de selectie, aangezien het niet om de effecten van het beleid van uitgebreid onderwijs gaat.

Verskillende instellingen in de VS zijn specifiek verantwoordelijk voor de organisatie van het naschoolse aanbod. Voorbeelden hiervan zijn Community Learning Centers en After School Alliance. Opvallend was dat in sommige gevallen er vanuit die instellingen effectstudies zijn gedaan (zelf of in opdracht) waarvan het belang bij de positieve uitkomsten duidelijk naar voren kwam. Studies waarvan de onafhankelijkheid van het onderzoek ontbrak of discutabel was zijn uit de selectie weggelaten.

Tot slot kan er gesteld worden dat er twee typen onderzoek in de gevonden bronnen voorkomen. In de eerste plaats onderzoek naar de effecten en het nut van uitgebreid onderwijs. In de tweede plaats is er veel onderzoek dat zich meer toespitst op de implementatie van uitgebreid onderwijs en de vraag hoe dit het beste vormgegeven kan worden. De laatste categorie is, aangezien het niet om effecten gaat, uit de selectie weggelaten.

Uiteindelijk zijn zo de grote effectonderzoeken en de metastudies overgebleven. Daarnaast zijn ook de onderzoeken die een redelijke onderzoekspopulatie hadden en een voor de Onderwijsraad belangrijke onderwerp (burgerschap, achterstandskinderen) behandelde in het bronnenonderzoek meegenomen. De verschillende bronnen worden hieronder in willekeurige volgorde beschreven.

2. Inhoudelijke verslagen van relevante bronnen

In deze paragraaf wordt per bron een korte samenvatting gegeven van de inhoud van de desbetreffende publicatie. In de samenvatting wordt voor zover mogelijk ingegaan op de inhoud en de vorm waarin het uitgebreide onderwijs wordt aangeboden en wat de beoogde effecten zijn. Daarnaast wordt het onderzoeksdesign beschreven en de resultaten. De referentienummers (ID ##) verwijzen naar de nummers die terug te vinden zijn in het referencemanager-bestand.

ID 106 (127):

Het artikel doet verslag van een longitudinaal (2 jaar) onderzoek naar de effecten van 'afterschool programs' op onder andere prestaties, huiswerkbereidheid en gedrag. Het aanbod van de programma's bestaat uit huiswerkbegeleiding, ontwikkelen schoolse vaardigheden (leesbevordering), verrijkingsactiviteiten (kunst, drama, muziek) en recreatie. De activiteiten worden georganiseerd vanuit een Community Learning Center. De leerlingen die daar toegang toe hebben vormen de experimentele groep (N=1258). De leerlingen die geen toegang hebben vormen de controle groep (N=1050) (wat niet wegneemt dat ook zij via andere routes aan naschoolse activiteiten doen). De gegevens zijn verkregen via toetscores, cijfers, vragenlijsten voor leerlingen, leerkrachten, directeuren, ouders en programmaleiding. Analyses zijn gedaan middels regressie-analyse. De uitkomsten laten een wisselend beeld zien. Positieve effecten zijn: Leerlingen zijn minder vaak alleen dan de controle groep na schooltijd en voelen zich veiliger. Er is geen effect op: het maken van huiswerk, prestaties en de samenwerking met anderen en ouderbetrokkenheid. Er is een negatief effect van de naschoolse programma's op het gedrag van leerlingen. De in een eerdere studie geopperde veronderstelling dat een extra jaar follow-up data misschien wel positieve effecten aan het licht brengt, wordt niet bevestigd.

Mogelijke redenen waarom er geen effecten zijn gevonden zijn:

- 1) gebrek aan afstemming tussen het schoolcurriculum en het afterschool program (als het gaat om prestaties);
- 2) de frequentie van het bezoek van de naschoolse activiteiten kent misschien een kritische drempelwaarde voordat er sprake is van effect;
- 3) leerlingen hebben te weinig tijd besteed aan de voor hen nuttige activiteiten. Het is te versnipperd.
- 4) De effecten op negatief gedrag worden hoofdzakelijk bepaald door interveniërende variabelen als sekse en risicogedrag.

ID 31:

In dit onderzoek worden de *effecten* onderzocht van een *wiskundeprogramma* dat speciaal is ontwikkeld voor de naschoolse periode. Dit recente programma is mede ontwikkeld vanwege de tegenvallende resultaten uit eerdere onderzoeken naar de effecten van afterschool programs. De onderzoekers vermoeden dat de oorzaak daarvan ligt in de gebrekkige begeleiding (instructie en hulp) bij de huiswerkbegeleiding. Ook de opkomst bij deze sessies is vaak laag. Vandaar dit nieuwe programma waarin kinderen gemiddeld 49 extra uren reken/wiskunde-uitleg kregen (door gediplomeerde leerkrachten) gedurende het schooljaar (30% meer). Kinderen werden random toegewezen aan het experimentele programma. De

controlegroep nam deel aan het reguliere afterschool program. De gegevens zijn verzameld door vragenlijsten voor leerlingen en leerkrachten en door middel van toetsen. De resultaten laten zien dat:

- 1) de gemiddelde wiskundescore in de experimentele groep significant toeneemt ten opzichte van de controlegroep.
- 2) Met name de leerlingen uit grade 4 en 5 scoren hoger na afloop van het programma. Leerlingen uit grade 2 en 3 niet.
- 3) Er is geen effect van het programma gevonden voor het afmaken van huiswerk, oplettendheid in de klas, of ordeverstoring gedrag.

ID 35:

Dit onderzoek gaat na in hoeverre het *opdoen van werkervaring* van invloed is op de *betrokkenheid van leerlingen bij schoolsucces*. Het programma biedt betaalde stages in de kunst, techniek, sport en communicatie aan jongeren en doet daarmee een beroep op vaardigheden die zij later nodig zullen hebben als zij gaan werken en bouwt aan sterke relaties met volwassenen. Doel is dat jongeren de zaken die zij op school leren, beter gaan waarderen en beter gaan presteren. Het programma wordt aangeboden aan kansarme jongeren op scholen waar meer dan een derde van de leerlingen uitvalt van hun 18^e. 1289 jongeren in deze studie doen mee aan het programma. De intensiteit waarmee zij in het programma participeren wisselt. De studie maakt geen gebruik van een controle groep, maar controleert wel voor demografische variabelen en de betrokkenheid van de leerlingen bij school. Analyses zijn gedaan via logistische regressie. De resultaten zijn:

- 1) leerlingen die het programma volgden missen minder lessen en zijn meer betrokken bij school.
- 2) leerlingen die het programma volgden halen vaker hun diploma en hebben beter resultaten en vallen minder snel uit. Leerlingen die intensiever hebben deelgenomen aan het programma hebben een grotere kans van slagen, zelfs na correctie voor achtergrondkenmerken en motivatie.
- 3) Echter, de positieve effecten tijdens het volgen van het programma nemen af na afloop van het programma en zijn weer verdwenen na twee semesters.

ID 68:

Dit rapport is een pleidooi voor het opzetten van *goede Out of School Time (OST)* activiteiten voor adolescenten. Er wordt een korte review van literatuur gegeven die aantonen dat OST activiteiten doeltreffend zijn. De OST beslaat alle activiteiten die georganiseerd plaatsvinden voor schooltijd, na schooltijd, in de weekenden, tijdens de zomer en andere vakanties. Het gaat om “precollege education, postsecondary education, career preparation, civic engagement, out of school time learning, notional and community service, juvenile justice, foster care” en andere interventies die leiden tot de gezonde ontwikkeling van jonge mensen. De literatuur-review laat positieve effecten zien. Maar er worden uitsluitend summier resultaten gememoreerd. Er wordt geen analyse gemaakt van de doelgroep, aantal jongeren etc. Het rapport is sterk beleidsmatig en is opgesteld door het American Youth Policy Forum. Zij baseren hun bevindingen niet alleen op de literatuur-review, maar hebben ook verschillende gemeenschappen bezocht, nationale experts en innovatieve programmaleiders

geraadpleegd. Een belangrijke bevinding is dat de kwaliteit van OST programma's sterk afhangt van de kwaliteiten van de staf en de leiding van de activiteiten. Het rapport eindigt uitgebreid met verschillende adviezen voor beleidsmakers en uitvoerders van OST.

ID 46:

In deze evaluatie van The After School Corporation (TASC) wordt nagegaan in hoeverre kinderen *profiteren van het naschoolse aanbod en hoe dat aanbod het beste vormgegeven kan worden om de meeste effecten tot stand te brengen*. Doelgroep van het aanbod is zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. De gegevens zijn gedurende vier schooljaren verzameld van 96 naschoolse projecten in New York. In totaal heeft de studie betrekking op 52000 kinderen die meedoen aan naschoolse activiteiten en 91000 kinderen die naar dezelfde scholen gaan, maar niet deelnemen aan het naschoolse aanbod. De scholen in het onderzoek hebben overwegend een kansarme schoolpopulatie. Het naschoolse aanbod is vooral gericht op het verbeteren van cognitieve prestaties (huiswerkbegeleiding, leesactiviteiten, rekenspelletjes, schrijfoefeningen), kunst en sociale en culturele bewustwording. Het verschil tussen het naschoolse aanbod en de schoolse activiteiten zit in de nadruk bij het naschoolse aanbod op aantrekkelijke activiteiten die leiden tot een optreden, geschreven product, groepswork, of meerdere opbrengsten rond een bepaald thema. Gegevens zijn verzameld door middel van vragenlijsten, interviews (TASC coördinatoren, staf, schooldirecteuren, leerlingen en ouders) en analyses van administratieve gegevens.

De effecten van het naschoolse aanbod zijn vooral vastgesteld (mede door technische redenen) bij de leerlingen uit het basisonderwijs en de 'middle-grades'. Deze effecten zijn:

- Positief voor rekenprestaties, met name wanneer het programma regelmatig wordt bezocht en meer dan 1 jaar. Resultaten voor lezen en Engelse taal zijn niet overtuigend.
- Positief voor aanwezigheid op school, met name in de grades 5-8.

Voor het voortgezet onderwijs zijn de effecten:

- Positief voor het behalen van examens en 'high school credits'. Kanttekening is echter dat de deelnemers aan het naschoolse aanbod al vrij goed scoorden voordat zij deelnamen aan het project.
- Positief voor de aanwezigheid op school.

Daarnaast laten de uitkomsten van vragenlijsten en interviews zien dat de relatie tussen leerlingen en de school en tussen ouders/gemeenschap en de school verbetert door de deelname van kinderen aan de naschoolse activiteiten.

NB. Van de TASC zijn veel meer publicaties rond hetzelfde thema beschikbaar.

ID 81:

In dit quasi experiment wordt nagegaan in hoeverre *sportactiviteiten* in samenhang met andere naschoolse activiteiten van invloed zijn op de *ontwikkeling van jongeren*. Meestal wordt ervan uitgegaan dat deelname aan sport goed is, maar daarbij wordt weinig genuanceerd (soms draagt sport zelfs bij aan negatief gedrag). Participanten in het onderzoek zijn leerlingen aan het eind van de basisschool en het begin van het VO (vroeg-adolescenten).

De achtergrond is gemixt (twee derde autochtoon, een derde allochtoon). De gegevens zijn verzameld in de loop van drie schooljaren. Het effect van sport/naschoolse activiteiten op Positive Youth development (PYD) en depressie en risicogedrag wordt onderzocht, waarbij gecontroleerd wordt voor doelorïentatie, de duur van de deelname aan sport, aantal keren deelname aan AST-activiteiten. Met behulp van clusteranalyse werden clusters activiteiten vastgesteld (enkel sport, sport in combinatie met bijv. kunst of religieuze activiteiten). De uitkomsten laten zien dat sport gecombineerd met de deelname aan andere ontwikkelingsprogramma's positief is voor de ontwikkeling van jongeren en hun bijdrage aan hun familie en de gemeenschap (rekening houdend met controlevariabelen).

Ref ID 37:

Evaluatie van het naschoolse aanbod (via de Beacon Centers) in de stad San Fransisco. Het onderzoek is uitgevoerd gedurende drie schooljaren binnen 5 centra voor naschoolse activiteiten (2644 leerlingen, vroegadolescenten). Veel informatie is verkregen via het management informatie systeem (aanwezigheid, cijfers). Daarnaast is informatie verzameld door middel van vragenlijsten voor leerlingen, leerkrachten en staf, observaties, interviews en focusgroepen. De kwantitatieve gegevens zijn gebruikt om effecten te onderzoeken. De kwalitatieve gegevens zijn verzameld om na te gaan hoe het naschoolse aanbod wordt vormgegeven en wordt beleefd door de betrokkenen.

De Beacon Centers blijken over voldoende budget te beschikken, goed personeel te hebben en de programma's goed te implementeren. Ook bereiken zij veel jongeren, waaronder kansarme. De jongeren bezoeken het centrum gemiddeld één tot drie keer per week. Jongeren geven zelf aan te profiteren van de deelname aan het naschoolse aanbod (gevoel erbij te horen, steun van ouders en leeftijdgenoten, zelfvertrouwen en inzet voor school). Echter, ondanks de goede randvoorwaarden en de positieve ervaringen van de jongeren presteren de jongeren niet betere op toetsen en halen zij geen beter cijfers (rekenen en taal) dan hun leeftijdgenoten die niet deelnemen. De onderzoekers noemen twee redenen voor het uitblijven van effecten:

- 1) De schoolse inhoud van de onderwijsactiviteiten was niet voldoende om de kennis van jongeren te vergroten. Accent lag op mentoring en huiswerkbegeleiding.
- 2) Hoewel jongeren regelmatig deelnamen aan de naschoolse activiteiten, was het gemiddelde aantal dagen dat jongeren aanwezig waren per week laag.

ID 122:

Studie naar de effecten van *'high quality' programma's* op de sociale vaardigheden, *schoolprestaties en risicogedrag* van jongeren. De programma's bestaan uit activiteiten die gericht zijn op de ondersteuning bij schoolprestaties, ontspanning, kunst en andere verrijkingsactiviteiten. De kwaliteit van deze activiteiten werd jaarlijks gecontroleerd door de onderzoekers en bestond uit het vaststellen van de sterke relatie tussen de staf en de jongeren en jongeren onderling, de grote betrokkenheid van jongeren bij de programma's en de gestructureerde wijze waarop de leiding de programma's aanbood. De doelgroep van de activiteiten is in het bijzonder kinderen uit gezinnen met lage inkomens. Aan het onderzoek hebben zowel kinderen van het basisonderwijs (grade 3 en 4) als het voortgezet onderwijs (grade 6 en 7) deelgenomen. De leerlingen zijn verdeeld in drie groepen: 1) kinderen die

alleen aan het naschoolse programma deelnemen 2) kinderen die naast het naschoolse programma (2-3 dage per week) ook deelnemen aan andere activiteiten (sport, kerk etc.) 3) leerlingen die 1-3 dagen per week zonder supervisie thuis zijn en sporadisch deelnemen aan activiteiten. Leerkrachten en leerlingen hebben vragenlijsten ingevuld over sociale vaardigheden, schoolprestaties (werkhouding) en risicogedrag (wangedrag, middelengebruik, agressie). Daarnaast zijn testcores verzameld voor taal en rekenen. Het onderzoek beslaat een periode van twee jaar en is uitgevoerd door middel van multiniveau-analyse. Zowel voor het basisonderwijs als voor het voortgezet onderwijs zijn alle resultaten positief. Dat wil zeggen Leerlingen die regelmatig deelnemen aan het naschoolse programma (groep 1 en 2) scoren:

- hoger op rekentests dan kinderen die vaak zonder supervisie thuis zijn.
- hoger op werkhouding (wellicht een verklaring voor hogere rekenresultaten).
- hoger op sociaal gedrag
- lager op problematisch gedrag (wangedrag in het algemeen en middelengebruik in het VO)

ID 110:

Onderzoek naar de *effectiviteit van programmakwaliteit* op betrokkenheid bij het naschoolse programma, sociale ontwikkeling en schoolse ontwikkeling (motivatie, aanwezigheid op school, taal en rekentests en examencijfers).

Gegevens zijn verzameld via vragenlijsten, observaties en testcores. Ruim 40 duizend kinderen vormen de onderzoekspopulatie en worden vergeleken met kinderen die niet deelnemen aan het naschoolse programma. Dit onderzoek en de variabelen lijken sterk op het bovenstaande (ID 122). Echter de uitkomsten verschillen:

- positieve effecten op de betrokkenheid bij het naschoolse programma, de sociale ontwikkeling en motivatie voor school en het maken van huiswerk.
- Er zijn geen effecten gevonden voor de rekentestresultaten, cijfers, examenuitslagen en aanwezigheid op school.

ID 84:

Dit onderzoek lijkt op ID 81 en is in hetzelfde nummer van hetzelfde tijdschrift verschenen. De wisselende resultaten die gevonden worden voor de *deelname aan sport* worden hier nader onderzocht. Een groep van 1711 adolescenten (10-18 jaar) wordt op basis van clusteranalyse ingedeeld in groepen. Deze groepen worden met elkaar vergeleken op een serie afhankelijk variabelen die voortvloeien uit de 'theory of positive youth development'; de vijf C's: *competence* (o.a. prestaties), *confidence* (zelfbeeld), *connection* (verbondenheid met peers, ouders, buurt), *character* (integriteit, moreel bewustzijn), *caring* (compassie). De gegevens zijn gedurende twee jaar verzameld. De clusteranalyse geeft vijf groepen aan:

- 1) Alleen sport, 2) sport plus andere activiteiten, 3) hoofdzakelijk schoolse activiteiten, 4) religieuze jongerengroepen en 5) nauwelijks betrokken bij activiteiten.

In het onderzoek wordt behalve voor demografische kenmerken ook gecontroleerd voor 'academic risk' (kinderen met schoolproblemen). De gedachte is dat er van jongeren die al problemen hebben op school, niet verwacht kan worden dat zij grote opbrengsten zullen hebben als gevolg van de buitenschoolse activiteiten. De resultaten van het onderzoek laten in het algemeen zien dat de jongeren die alleen aan sport doen (groep 1) meer positieve

opbrengsten (op alle vijf C's) hebben dan de jongeren die nauwelijks deelnemen aan activiteiten (groep 5), maar minder positieve uitkomsten dan de groep die sport combineert met andere activiteiten (groep 2). Maar meer specifiek beschouwd wordt duidelijk dat jongeren die zich richten op specifieke activiteiten (groep 1,3,4) gecorrigeerd zijn met bepaalde uitkomsten:

- Jongeren die alleen aan sport doen hebben een beter welbevinden en verbondenheid met school, maar halen lagere prestaties
- Jongeren die zich vooral richten op schoolse activiteiten zijn socialer en kunnen beter met hun ouders praten.
- Jongeren uit religieuze groepen drinken minder en geven vaker aan goede doelen.

ID 63+118:

In deze twee onderzoeken (118 is een vervolg op 63) wordt in het bijzonder nagegaan wat de effecten van de *intensiteit van de deelname* aan buitenschoolse activiteiten op *prestaties taal en rekenen* zijn. Het activiteiten programma Los Angeles Better Educated Students for Tomorrow (LA's BEST) is bedoeld voor risicoleerlingen (PO, kleuters t/m 6th grade) uit buurten waar geweld, drugs en ander antisociaal gedrag gebruikelijk zijn. Het programma richt zich op de intellectuele, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van kinderen. De activiteiten die worden aangeboden en welk type ontwikkeling zij beogen wordt hier vrij uitgebreid beschreven. Intellectuele ontwikkeling wordt bevorderd door bijv. het plezier in leren aan te wakkeren door middel van actieve deelname aan, ontdekken en betrokkenheid bij onderzoeksactiviteiten (zo worden er nog meer voorbeelden gegeven).

De onderzoekspopulatie bestaat uit zo'n 10 duizend leerlingen verdeeld over 2 cohorten die vier jaar lang gevolgd zijn. De leerlingen uit elk cohort zijn in vier groepen verdeeld op basis van de frequentie waarmee zij deelnemen aan de buitenschoolse activiteiten. Taal- en rekenprestaties zijn de afhankelijke variabelen. De analyses zijn gedaan met multiniveau-analyse. De resultaten laten zien dat het regelmatig deelnemen aan het programma (meer dan 100 dagen per jaar) leidt tot positieve rekenresultaten, vergeleken met leerlingen die minder vaak deelnemen (1-20 dagen per jaar) (significant verschil, ook na controle voor achtergrondkenmerken). De frequentie van de deelname maakt echter geen verschil voor de taalprestaties van leerlingen. Bijkomende bevinding is dat de mate waarin leerlingen deelnemen aan buitenschools programma's sterk wordt bepaald door hun achtergrond (allochtone leerlingen, jongens en kinderen van laagopgeleide ouders nemen minder deel). Hiervoor is gecorrigeerd in het onderzoek.

In het aanvullende onderzoek (ID 118) wordt nog een extra groep toegevoegd, namelijk leerlingen die niet deelnemen aan het programma. Het doel daarvan is een verdere validering van de eerdere bevindingen aan de hand van de groep leerlingen die nauwelijks of zoals in de nieuwe groep geen gebruik maken van het programma. De eerder bevindingen worden opnieuw gevonden. Voor de onderzoekers de bevestiging dat het programma leerlingen moet aanmoedigen zeer regelmatig te komen.

ID 99:

Deze metastudie richt zich in het bijzonder op de *effecten van buitenschoolse activiteitenprogramma's* op de *persoonlijke en sociale vaardigheden* van leerlingen, maar neemt ook *schoolprestaties* mee in het onderzoek. Voor de meta-analyse zijn (gepubliceerde en ongepubliceerde) studies van in totaal 73 naschoolse programma's geselecteerd. De programma's kwamen in aanmerking voor dit onderzoek wanneer zij expliciet de persoonlijke en/of de sociale vaardigheden van leerlingen promoten (voorbeelden zijn probleemoplossend vermogen, zelfcontrole, leiderschap, verantwoordelijkheid, besluitvaardigheid, zelfvertrouwen). Bovendien moesten de programma's gebruik maken van bewezen effectieve manieren (opeenvolgende activiteiten, actieve manieren van leren, gefocust op het ontwikkelen van persoonlijke en sociale vaardigheden en expliciet doelend op die persoonlijke en sociale vaardigheden) om vaardigheden aan te leren (evidence based). Aan alle onderzoeken werd de voorwaarde gesteld dat er sprake moest zijn van een controlegroep. In de praktijk blijken 39 programma's aan alle vier kwaliteitscriteria te voldoen, 27 programma's niet. Wanneer de twee groepen programma's worden vergeleken blijkt een helder patroon: de eerste groep programma's resulteert in significante positieve resultaten op alle gebieden (zelfvertrouwen, verbondenheid met school, positief sociaal gedrag, schoolcijfers en testcores en verminderd probleemgedrag en drugsgebruik). Terwijl de tweede groep programma's geen (enkel) positief resultaat genereert. Conclusie van de onderzoekers: het is de combinatie van zowel trainingsproces (opeenvolgend, actief) als programma-inhoud (gefocust, expliciet) die leidt tot positieve resultaten.

NB in tegenstelling tot andere (meta)studies worden hier positieve resultaten voor schoolprestaties gevonden. De onderzoekers merken daar zelf over op dat slechts in 20 van de bestudeerde programma's ook prestaties als afhankelijke variabele zijn meegenomen. Daarnaast denken zij dat de kwaliteit van de programma's (zoals hier onderzocht) wel degelijk effect heeft op schoolprestaties. De nieuwere naschoolse programma's hebben hier misschien al op ingespeeld.

ID 123:

Deze metastudie onderzoekt de vraag wat de *effecten zijn van Out of school time (OST)* programma's (zowel naschools als summerschool) voor *risicokinderen (kinderen uit gezinnen met lage inkomens)* op hun taal- en rekenprestaties. Op basis van een literatuursearch (periode 1985-2003) en enkele inclusiecriteria (risicokinderen, prestaties als afhankelijke, controlegroep etc.) zijn in totaal 35 OST-studies geselecteerd. De programma's zijn gescoord op het type programma (hulp bij huiswerk of 1 op 1), inhoud (taal, rekenen), focus (schoolse vaardigheden of sociaal), tijdframe (naschools, summerschool) en programmaduur. Voor rekenen en taal als afhankelijke variabele zijn afzonderlijke meta-analyses verricht. De meta-analyse bestond uit vier stappen: a) berekening van een effectmaat voor elke studie b) berekening van een overall effectmaat voor alle studies c) homogeniteitsanalyse d) moderator-analyse. Uit de meta-analyse blijkt dat er kleine, maar statistisch significante positieve effecten zijn van naschoolse programma's op zowel leesvaardigheid als rekenprestaties en grotere effecten van programma's met specifieke kenmerken zoals individuele begeleiding bij lezen. Het maakt voor de effectiviteit daarbij niet uit of het programma na schooltijd of tijdens

de zomer is uitgevoerd. De verklaring van de onderzoekers voor het feit dat zij wel effecten vinden van naschoolse programma's in tegenstelling tot andere grote meta-studies wordt verklaard door het feit dat de interventies in die studies vaak te veel geaggregeerd zijn waardoor veel informatie over de programma's verloren gaat en niet meegenomen wordt in de analyses (zoals de duur van het programma, verschillen tussen leerlinggroepen).

ID 124:

Dit artikel rapporteert over een evaluatie van de *effecten van 21st Century Learning Centers (CCLC) (4 programma's) in Louisiana op schoolprestaties*. Het artikel haakt nadrukkelijk in op het ontbreken van effecten van eerdere evaluaties van CCLC's. De vermeende oorzaken voor het ontbreken van die effecten worden hier aangepakt. Zo wordt er gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde toets voor het meten van schoolprestaties (met de onderdelen rekenen, taal, lezen, wetenschap en sociale studies) en wordt ook de frequentie waarin leerlingen deelnamen aan de naschoolse activiteiten als variabele opgenomen (driedeling 30-59, 60-89, >90 dagen). Ook wordt er gecontroleerd voor allerlei mogelijke verschillen tussen de experimentele groep en de controlegroep (demografische, sociale en economische kenmerken en de eerdere toetsscore op t1). Het onderzoek is quasi-experimenteel opgezet (uit praktische overwegingen, zuiver experiment zou beter zijn) en bestaat uit leerlingen die 30 dagen of meer deelnemen aan de naschoolse activiteiten (experimentele groep) en leerlingen van dezelfde scholen die niet deelnemen aan het CCLC programma (in twee regio's is de controlegroep aangevuld met leerlingen van vergelijkbare scholen die niet deelnemen). De onderzoekspopulatie bestaat uit 1192 leerlingen (grade 3 en 5) en bestaat voor een groot deel uit risicokinderen (doelgroep). Over de aard van de activiteiten wordt niets toegelicht. Analyses zijn uitgevoerd door middel van OLS regressie-analyse. De resultaten zijn allen positief:

- leerlingen die deelnemen aan de naschoolse activiteiten presteren hoger dan de controle groep op t2 (hoewel zij aanvankelijk op t1 lager scoorden dichtten zij het verschil op t2). De positieve effecten gelden alleen voor de onderdelen taal, lezen en sociale studies.
- Er zijn differentiële effecten voor bepaalde programma's/regio's.
- Er zijn differentiële effecten voor bepaalde groepen leerlingen (meisjes presteren nog hoger dan jongens als zij hebben deelgenomen aan het naschoolse programma. Minderheden halen significant hogere scores na afloop van het programma, terwijl dat effect voor niet-minderheden niet significant is. De gemiddelde presteerders hebben significant meer baat bij het programma dan de hoog- en laagpresteerders, waarvoor het programma geen significante resultaten laat zien ten opzichte van de controlegroep.
- Deelname aan het naschoolse programma in het algemeen heeft de grootste invloed op de toetsscores. Meer dan 30 dagen is voldoende voor een positief significant resultaat. Maar door meer dagen deel te nemen groeit de positieve impact lineair.

ID 40:

Studie van de effecten van *naschoolse activiteiten op de schoolprestaties van leerlingen en hun motivatie*, die zich onderscheidt door de 'ecologische benadering'. Volgens de

onderzoekers is het van belang aandacht te hebben voor de alternatieve zorgcontexten van kinderen na schooltijd om de plaats van de naschoolse projecten te kunnen plaatsen in de naschoolse ecologie. Een ecologische analyse van de naschoolse voorzieningen maakt vier zorgpatronen duidelijk: 1) zorg via naschoolse programma's 2) zorg door ouders 3) combinatie van zorg door ouders en zelfzorg of door broertjes/zusjes 4) combinatie van zorg door andere volwassenen en zelfzorg of door broertjes en zusjes. De activiteiten vinden plaats na schooltijd specifiek voor elke verschillende leeftijdsgroep en worden begeleid door een leider met hulp van andere volwassen stafleden, jongerenwerkers en vrijwilligers. De inhoud van de activiteiten is grotendeels hetzelfde en houdt in: snacktijd, huiswerk, verrijkend leren (computers, gasten, muziekinstrumenten), begeleide recreatie (sport en spel) en kunst. Als indicatie van de kwaliteit zijn de programma's gescoord met een bepaalde schaal. De programma's scoren daar voldoende op (mediaan 3,82 op een schaal van 1-7). Bij een onderzoekspopulatie van 599, grotendeels kansarme, leerlingen (6-10 jaar oud) is gedurende een schooljaar onderzocht wat de invloed van de verschillende zorgarrangementen op de schoolprestaties en motivatie is. Leerkrachten, ouders en leiding van de naschoolse activiteiten vulden vragenlijsten in en op twee momenten zijn de cijfers van de leerlingen verzameld. De analyses zijn verricht via MANCOVA. De resultaten laten zien dat schoolprestaties (lezen) en motivatie significant hoger zijn aan het eind van het schooljaar bij de groep kinderen die naschoolse activiteiten volgden, vergeleken met de andere drie groepen (school cijfers zijn niet significant hoger). Het zijn vooral de kinderen die sterk betrokken zijn bij de naschoolse programma's die goede resultaten halen. De verklaring voor het succes van de naschoolse programma's wordt door de onderzoekers verklaard door de kwaliteit van het personeel (gediplomeerd), het curriculum dat gericht is op leren en verrijkende materialen, waar het de kinderen in andere zorgarrangementen (groep 2-4) vaak aan ontbreekt en die vaker passieve activiteiten hebben (voor de tv hangen).

ID 57:

In dit longitudinale onderzoek wordt voor een bijzondere groep leerlingen (zwarte jongens) nagegaan wat het effect is van naschoolse activiteiten tijdens de middelbare schooltijd op hun *politieke betrokkenheid* in hun vroege volwassenheid. Een selecte groep zwarte jongens (N=1041) is geselecteerd uit de NELS-data van 1988. Deze jongens zijn gevolgd in 1990, 1992, 1994 en 2000. Als onafhankelijke variabele is geregistreerd of zij deelnamen aan *teamsport, individuele sportactiviteiten, andere (niet-sport) naschoolse activiteiten*. Controle variabelen waren: SES, klas, zelfsturing en schoolprestaties (zelfrapportage). De afhankelijke variabele was 'hun registratie om te mogen stemmen' en 'het stemmen voor de presidentiële verkiezingen in 1996'. Analyses zijn uitgevoerd door middel van logistische regressie. De deelname aan naschoolse activiteiten en individuele sportactiviteiten (niet teamsport) is van invloed op het electorale gedrag van jonge zwarte jongens. De correctie voor achtergrondvariabelen verkleint het effect danig, maar er blijft een significant effect. De onderzoekers verklaren het positieve effect van de deelname aan individuele sportactiviteiten op electoraal gedrag door de het grote zelfsturende vermogen van individuele sporters (in tegenstelling tot teamsporters die afhankelijk zijn van hun teamgenoten) resulterend in politieke deelname op latere leeftijd.

ID 138:

Dit artikel is een evaluatie van *15 naschoolse programma's en de effecten daarvan op risicogedrag (delinquent gedrag en drugsgebruik)*. Het doel van de naschoolse programma's is het terugdringen van de tijd die leerlingen alleen zijn (zonder supervisie), neigingen tot drugsgebruik en negatief gedrag en negatieve invloeden van peers. Daarnaast het bevorderen van sociale verbondenheid, functioneren op school, sociale vaardigheden. Alle programma's bieden ondersteuning bij het leren, sociale vaardigheidstraining, recreatieve en verrijksactiviteiten. De activiteiten bestaan grotendeels uit sport, kunst en handenarbeid. Zo'n 800 kinderen uit PO en VO (grade 4-8) zijn een jaar gevolgd. Aan de programma's is voorgelegd welk onderzoeksdesign zij prettig vonden. Dat heeft erin geresulteerd dat er een (quasi)-experimenteel design is waarbij drie programma's een gerandomiseerd onderzoeksdesign hebben met een controle groep en 11 programma's hebben een vergelijkingsgroep. Er werden drie groepen gevormd: 1) kinderen die deelnemen 2) kinderen op een wachtlijst en kinderen die als vergelijkingsgroep of controlegroep fungeren en niet deelnemen. Voor het meten van de afhankelijke variabele delinquent gedrag is een bestaand zelfrapportage-instrument (SSRS) gebruikt. De analyses zijn met LISREL uitgevoerd. Deelname aan naschoolse programma's blijkt delinquent gedrag te verminderen als het gaat om VO-leerlingen. Het geldt niet voor het primair onderwijs. De afname in delinquent gedrag wordt niet veroorzaakt door de vermindering van het aantal uren dat kinderen zonder supervisie zijn, of door de deelname aan constructieve activiteiten. Het is de toegenomen intentie geen drugs te gaan gebruiken en de positieve relaties met peers die het effect veroorzaken.

ID 96:

Het doel van dit onderzoek is het vaststellen van de *effectiviteit van het 'Village Model of Care'*. Het is een naschoolse programma dat bedoeld is voor Afrikaans-Amerikaanse jongeren uit zeer risicovolle buurten die beginnen aan de Middle school. Het programma is speciaal ontworpen door en voor *Afrikaans-Amerikanen met als doel risicogedrag te verminderen i.c. het gebruik van alcohol en drugs* te voorkomen, gewelddadig gedrag te verminderen, seksueel gedrag uit te stellen, sociale vaardigheden te versterken en het functioneren op school te verbeteren. In het kader van 'it takes a whole village to raise a child' worden ook ouders in het programma betrokken. Het programma bestaat uit a) gestructureerde groepsmentoring b) versterken en ondersteunen van ouders c) gemeenschapoverstijgende diensten. Het programma houdt rekening met de cultuur van de leerlingen.

Het programma wordt 4 dagen per week aangeboden en duurt een jaar voor zowel leerlingen (middle school 6th grade) als hun ouders waarmee ook uitstapjes worden gepland. De mentoren zijn rolmodellen voor de gemeenschap (meestal Afrikaans-Amerikaanse studenten of afgestudeerden). De ouders kunnen vrijwillig deelnemen aan de volgende activiteiten: a) familiebijeenkomsten b) teleconferenties (mentor feedback op de deelname van de jongeren in programma-activiteiten) c) gemeenschapoverstijgende diensten.

Het onderzoek is opgezet via een quasi-experiment. Eén school is de experimentele groep, een andere vergelijkbare school is de controle groep. De kinderen volgden 1 jaar lang het programma, waarna aan het eind een tweede meting volgde. In totaal hebben 478 kinderen deelgenomen aan het onderzoek (zowel jongens als meisjes, allemaal Afrikaans-Amerikaans).

De gegevens zijn verzameld aan de hand van gestandaardiseerde instrumenten voor gedragsproblemen, emotionele problemen en zelfbeeld (zelfrapportage en via de leerkracht en ouders). In een MANOVA zijn beide groepen leerlingen met elkaar vergeleken, waarbij gecontroleerd werd voor achtergrondkenmerken. Er zijn positieve resultaten voor schoolprestaties (cijfers) en gedrag (leerkrachtrapportage). In de experimentele groep was er tevens sprake van een verband tussen de grotere betrokkenheid van ouders en de toename van de schoolcijfers. Er is op beide scholen geen verandering vastgesteld in het negatieve gedrag van kinderen. Hoewel er positieve effecten worden gevonden zijn er een aantal belangrijke kanttekeningen: 1) deelnemers zijn niet random toegewezen aan de experimentele- en de controlegroep. 2) de jonge leeftijd van de deelnemers maakt dat zij op het moment van de meting nog niet veel risico liepen op probleemgedrag. Dit doet zich vaak pas voor op latere leeftijd. Aangezien de tijdsperiode van de studie 1 jaar is, is er niets te zeggen over de langetermijneffecten. 3) Niet duidelijk is of de gerapporteerde gedragsveranderingen het gevolg zijn geweest van de interventie, de subjectieve inschatting van de leerkracht of de natuurlijke ontwikkeling van gedrag.

3. Conclusies

3.1 Algemeen

De literatuurzoekopdracht maakt duidelijk dat verreweg het meeste onderzoek op het gebied van uitgebreid onderwijs in de VS wordt uitgevoerd. Een enkele studie is afkomstig uit Azië of Europa, maar in de selectie van de literatuur weggevallen door een kleine onderzoekspopulatie of een kwalitatief slecht onderzoeksdesign. In Nederland is er nog geen stevige onderzoeksmatige onderbouwing van de effecten van verlengde onderwijstijd. In verschillende vakbladen wordt melding gemaakt van succesvol verlopen experimenten, maar de criteria waaraan het succes wordt afgemeten zijn vaak subjectief (leerlingen zijn erg enthousiast). Een lokale studie van de gemeente Amsterdam laat geen verbetering in leerprestaties zien. Dat kan ook veroorzaakt zijn doordat de evaluatieperiode te kort is. Het recente rapport van onderzoeksbureau Oberon is vooralsnog de enige studie (verkenning van de verschijningsvormen en review op basis van grotendeels buitenlands onderzoek) naar verlengde schooltijd (*Een oriëntatie naar Verlengde Onderwijstijd. Inrichting en Effecten*. 2009). Zij noemen ook een in Engeland populair project *Playing for Succes* dat zich richt op leerlingen die onderpresteren. Leerlingen worden uitverkoren om gedurende twee maanden deel te nemen aan een intensief programma dat verbonden is aan een stadion, met als doel het zelfvertrouwen van de leerlingen te vergroten door middel van succeservaringen in een uitdagende leeromgeving. De effecten van dit project zijn vergelijkbaar met die van Amerikaanse projecten (zie paragraaf 3.2).

Dat het meeste onderzoek tot nu toe in de VS is uitgevoerd komt doordat het land een aanzienlijk langere traditie heeft op het gebied van uitgebreid onderwijs dan andere landen. Daarbij heeft recentelijk de *No Child Left Behind Act*, die in 2002 door George Bush werd getekend, een flinke impuls gegeven aan het naschoolse aanbod. In veel studies wordt aan de wet gerefereerd als reden waarom naschoolse activiteiten worden ingezet om de schoolprestaties van kinderen te verbeteren. Verschillende organisaties zijn verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van de naschoolse programma's.

Opvallend is dat in veel onderzoek de naschoolse programma's gecontrasteerd worden met de situatie waarin kinderen alleen (zonder supervisie van volwassenen) thuiszitten. Inhoudelijk worden naast de prestatie- en ontwikkelingsdoelen het voorkomen van het alleen thuis zijn van kinderen en alle nadelige gevolgen daarvan door middel van de programma's voorkomen. In het onderzoeksdesign keert de groep kinderen die alleen thuiszit regelmatig terug als vergelijkingsgroep.

Wat betreft de theoretische achtergrond keert in een aantal studies de theorie van 'positive youth development'¹ terug om effecten aan te toetsen. Het uitgangspunt in de theorie is dat

¹ Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelicic, H., Alberts, A. E., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Raphael, D., Simpson, I., Christiansen, E. D., & von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*, 25(1), 17-71.

een goede relatie tussen het individu en zijn omgeving de kans vergroot op een positieve ontwikkeling. De gezonde ontwikkeling wordt veelal getypeerd aan de hand van de 5 C's (competence, confidence, connections, character, caring).

Over de concrete inhoud van de programma's wordt in de effectstudies vaak weinig gezegd. Het type activiteiten, de inhoud, de uitvoering en de kenmerken van de uitvoerders worden niet of nauwelijks toegelicht. Ook de beoogde doelen worden globaal omschreven (verhogen taal- en rekenprestaties, voorkomen van delinquent gedrag).

3.2 Effecten van uitgebreid onderwijs

In het algemeen zijn de uitkomsten van de verschillende onderzoeken divers. Volgens sommige reviewers duidt dat op de relatieve nieuwheid van het onderzoek op het gebied van uitgebreid onderwijs.

Schoolprestaties

Vrijwel al het geselecteerde onderzoek is in ieder geval gericht op de effecten van naschoolse programma's op schoolprestaties. De uitkomsten zijn heel wisselend. Sommige onderzoeken tonen ronduit positieve effecten op prestaties aan, andere onderzoeken alleen op deelgebieden (taal of reken) of onder bepaalde voorwaarden (intensiteit deelname, korte termijn effecten). Ongeveer een kwart van de onderzoeken vindt geen resultaten van naschoolse programma's voor schoolprestaties. Uit sommige onderzoeken komen overwegend positieve effecten naar voren van de naschoolse programma's.

Subjectieve uitkomstmaten

Vrijwel al het onderzoek dat 'subjectieve' uitkomstmaten als afhankelijke variabele heeft meegenomen vindt positieve resultaten. Vaak zijn variabelen als sociale vaardigheden, werkhouding, motivatie en gedrag gemeten door middel van leerkrachtscoring of zelfrapportage. Kinderen blijken zelf vaak heel enthousiast over de naschoolse programma's en wat zij daarvan leren. Met name de winst voor hun sociale ontwikkeling vinden de kinderen zelf groot. Het lukt naschoolse programma's dus goed om een sociale omgeving te vormen waar jongeren zich welkom voelen en vriendschappen kunnen ontwikkelen.

Risicogedrag

Risicogedrag zoals delinquent gedrag, agressie, drugs- en drankgebruik en seksueel gedrag wordt veel minder vaak als afhankelijke variabele opgenomen in onderzoek. Als dat wel het geval is, zijn de uitkomsten wisselend, van geen effect tot positief en zelfs negatief (ID 122).

Achterstandsleerlingen

Het succes van naschoolse programma's voor kinderen uit kansarme gezinnen (laag inkomen, slechte buurten, lage opleiding ouders) kan op basis van deze onderzoeken moeilijk aangetoond worden. In sommige studies wordt specifiek of zelfs uitsluitend gekeken naar de effecten voor kansarme kinderen en de resultaten zijn net als bij de hierboven genoemde

afhankelijk variabelen wisselend. Hoewel er af en toe geen effecten worden gevonden hebben sommige programma's juist effect bij achterstandleerlingen. In verschillende studies wordt ook niet expliciet ingegaan op de waarde van het naschoolse aanbod voor achterstandskinderen. Op basis van een beperkt aantal bronnen lijken individuele aandacht voor leerlingen tijdens de naschoolse activiteiten, betrokkenheid van ouders en intensieve deelname belangrijke voorwaarden voor succes bij kansarme kinderen. Leerlingen uit kansarme gezinnen blijken echter ook vaker af te haken bij naschoolse programma's of komen minder vaak.

3.3 Verklaringen en kanttekeningen

Een belangrijke nationale evaluatie van naschoolse programma's vindt nauwelijks effect. Het gaat om onderzoek van de 21st Century Community Learning Centers (ID 106, 2005). In deze meta-studie wordt vastgesteld dat op belangrijke afhankelijke variabelen als schoolprestaties, het maken van huiswerk, samenwerking met anderen en ouderbetrokkenheid er in de geanalyseerde onderzoeken geen effecten gevonden worden. Veel onderzoek van latere datum verwijst naar deze grote evaluatie. Deze meer recente onderzoeken proberen tekortkomingen uit de eerdere evaluaties op te lossen en komen dan in veel gevallen wel met positieve effecten. Deze onderzoeken zijn echter vaak minder grootschalig, richten zich op een kleiner thema en lijden soms aan andere tekortkomingen. Deze bevindingen zijn in lijn met de bevindingen van andere reviewstudies zoals ID 101 en ID 132 (zie kader).

In ID 101 (Review of Educational Research, 2005) wordt een uitgebreide review gegeven van de onderzoeksliteratuur op het gebied van extra-curriculaire activiteiten en de effecten daarvan. Het gaat om in totaal om 44 onderzoeken van vóór 2005. De effecten van (bepaalde patronen in) participatie aan extra-curriculaire activiteiten op afhankelijke variabelen als schoolprestaties, middelengebruik, seksuele activiteit, psychologische aanpassing en criminaliteit worden nader beschouwd. De onderzoekers komen tot de conclusie dat er bewijs is dat deelname aan buitenschoolse activiteiten vele positieve effecten heeft op de ontwikkeling van adolescenten. Ook zijn zij van mening dat de sociale netwerken van adolescenten en hechte sociale relaties met volwassenen van invloed zijn op de relatie tussen buitenschoolse activiteiten en de ontwikkeling van jongeren. Er is meer grondig onderzoek nodig naar de deelname aan activiteiten en de mechanismen waardoor deze activiteiten van invloed zijn.

Ook ID 132 (Adolescence, 2009) is een review van de onderzoeksliteratuur. De conclusies van deze onderzoekers wijken niet af van die van de eerder genoemde conclusies. Wel stellen zij heel kritisch vast dat de meeste onderzoeken positieve resultaten rapporteren van naschoolse programma's die ongefundeerd zijn doordat methodologische gebreken de conclusies ondermijnen. Op enkele uitzonderingen na worden de onderzoekers door allerlei praktische bezwaren belemmerd in het toepassen van een passend onderzoeksdesign. Dit heeft vooral te maken met de selectie van de onderzoekspopulatie. Vaak worden alle leerlingen van een bepaalde school in het onderzoek te betrekken, terwijl random toewijzing het beste is.

De resultaten van het effectonderzoek naar naschoolse programma's blijven voorsnog diffuus en genereren veel discussie over de oorzaken van de geringe positieve resultaten. Een groot manco in de effectonderzoeken rond uitgebreid onderwijs is dat er weinig informatie wordt verschaft over de naschoolse activiteiten. Zo is er weinig bekend over de inhoud van de programma's. Studies die juist wel ingaan op de kwaliteit van de programma's en de implementatie gaan weer nauwelijks in op de effecten. Samenvattend zijn er een aantal redenen waarom sommige studies geen effecten vinden (deels ontleend aan ID 124):

- 1) Hoewel er door met name beleidsmakers zeer veel waarde wordt gehecht aan de uitkomsten van de naschoolse programma's voor de schoolprestaties van leerlingen, worden de schoolprestaties in veel gevallen slecht gemeten. Het gebruik van gestandaardiseerde tests is belangrijk.
- 2) Een belangrijke bepalende factor bij het succes van naschoolse programma's is de frequentie waarmee leerlingen deelnemen. Verschillende onderzoeken tonen aan dat er meer resultaten zijn bij kinderen die intensief deelnemen aan een programma (soms met een bepaalde drempelwaarde). Voor de intensiteit van de deelname zou gecontroleerd moeten worden in verschillende onderzoeken.
- 3) Veel onderzoek is quasi-experimenteel van opzet. Doordat groepen niet random zijn samengesteld is er vaak een bepaalde mate van gelijkheid tussen de controlegroep en de experimentele groep. Door onderzoekers moet er gecontroleerd worden voor allerlei variatie tussen de groepen die van invloed kan zijn op de afhankelijke variabele. Hier wordt door veel onderzoekers slordig mee omgesprongen (geen controle voor basale achtergrondkenmerken of het gebruik van gemiddelde testcores ipv data op individueel niveau). Daarnaast nemen kinderen uit de controlegroepen ook vaak deel aan allerlei activiteiten na school, waar voor de onderzoekers geen zicht op is, maar die ook positieve effecten kunnen hebben op de afhankelijke variabele.
- 4) De enorme variatie tussen schoolkinderen in het algemeen maakt het sowieso moeilijk om positieve effecten vast te stellen van naschoolse programma's. Hoe heterogener de populatie, hoe groter de kans op het veronderstellen dat er geen verschillen zijn tussen de experimentele groep en de controle groep, terwijl die er in werkelijkheid wel is (fout type II).
- 5) Slechts enkele onderzoeken nemen in de analyses de kwaliteit van het naschoolse programma en de uitvoering mee als verklaring voor succes. In ID 132 wordt bijvoorbeeld gewezen op het belang van specifieke doelen en gestructureerde programma's. Hoe specifiek de informatie over de naschoolse programma's, des te nauwkeuriger kan worden vastgesteld of succes verklaard kan worden vanuit de onafhankelijke variabele.

Concluderend kan worden gezegd dat er verschillende bewijzen zijn dat naschoolse programma's effectief zijn voor schoolprestaties, sociale vaardigheden en het tegengaan van delinquent gedrag. Ook kinderen uit kansarme gezinnen lijken baat te hebben bij het naschoolse aanbod. De positieve resultaten zijn in veel gevallen echter matig of doen zich alleen onder bepaalde specifieke randvoorwaarden voor. Kwalitatief goed onderzoek (zie de vijf punten hierboven) moet een steviger fundament voor de resultaten leggen.

